

HENRYK SKOROWSKI

REGIONALIZM JAKO KATEGORIA AKSJOLOGICZNA

Treść: Wstęp; 1. Wokół pojęcia regionalizmu; 2. Regionalizm jako zespół wartości służących rozwojowi osoby; 3. Regionalizm jako przestrzeń realizacji twórczej podmiotowości.

WSTĘP

Jednym z ważnych zjawisk współczesnego świata jest renesans regionalizmu określane często pojęciami: „przebudzenia etnicznego”, „powrotu do korzeni”, „zakorzenienia w małej ojczyźnie”. Praktycznym świadectwem tego zjawiska jest chociażby rozwój regionalizmów i kultur narodowych na obszarze Związku Radzieckiego, przebudzenie etniczne Ameryki, szukanie własnych tradycji i swojej odrębności przez poszczególne landy w Niemczech i kantony w Szwajcarii, zwrot do regionalizmu w literaturze francuskiej. Także w polskiej rzeczywistości zauważa się odrodzenie autentycznego społecznego ruchu regionalnego.¹

Regionalizm nie jest zjawiskiem zupełnie nowym. Miał on już swoje miejsce w historii, a szczególnie jego rozkwit datuje się na przełom XIX i XX wieku.² Nie ulega wątpliwości, że obecny jego renesans zrodził się w kontekście uniformistycznych dążeń współczesnego świata, niosących ze sobą niebezpieczeństwa ujednolicenia i ujednostajnienia społeczeństwa. W praktyce oznacza to niebezpieczeństwo wchłaniania poszczególnych grup narodowych, narodowościowych, etnicznych i regionalnych, a dalej utra-

¹ Piszą o tym między innymi: M. Novak, *Przebudzenie etnicznej Ameryki*, przeł. H. Pawlikowska, Warszawa 1985, ss. 373; R. Dubos, *Pochwała różnorodności*, przeł. E. Krasieńska, Warszawa 1986, ss. 276; E. Puzdrowski, *Regionalizm dziś*, „Pomerania. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny” Gdańsk, (1988), nr 11, s. 1; A. Klasik, *Tożsamość Górnego Śląska*, „Gość Niedzielny”, nr 6 z 7 II 1988, s. 1—3.

² Por. L. Bądkowski, *Nie chodzi o rezerwat ale o konstruktywną siłę*, „Życie i Myśl” (1961), nr 3—4 (81—82), s. 93; A. Tomczak, *Przemiany i ograniczenia*, „Pomerania. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny” Gdańsk (1988), nr 11, s. 2.

tę ich rzeczywistej podmiotowości i tożsamości. Współczesny regionalizm jest niejako naturalną samoobroną przed niebezpieczeństwami tegoż uniformizmu. Chodzi w nim o uratowanie przez poszczególne grupy swojej podmiotowości i historyczno-społeczno-kulturowej tożsamości, to znaczy tego co własne i specyficzne.

Zagadnienie regionalizmu nie jest także obce Kościołowi. Nauka społeczna Kościoła wnosi swój wkład do współczesnej dyskusji na temat regionalizmu. W tym miejscu warto zasygnalizować jedynie dwa dokumenty: encyklikę Jana Pawła II, *Sollicitudo rei socialis* oraz *Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju* zatytułowane *Poszanowanie mniejszości warunkiem pokoju*. Papież podejmując w nich podstawowe problemy współczesnego świata, jakimi są problem rozwoju i zagadnienie pokoju, które mogą być rozwiązane w ramach jedności rodziny ludzkiej, i których wynikiem ma być zniesienie różnic pomiędzy społeczeństwami, podkreśla jednocześnie konieczność zachowania i uratowania różnorodności w zakresie życia społecznego. Różnorodność oznacza po prostu poszanowanie podstawowych praw narodów, narodowości, grup etnicznych i regionalnych do istnienia i samostanowienia, które mają zagwarantować ich podmiotowość i tożsamość.³ Tak rozumiana różnorodność, która w najgłębszej swej istocie jest regionalizmem, zdaniem Kościoła jest wielkim bogactwem współczesnego życia społecznego i warunkiem rozwiązania wielu podstawowych problemów nurtujących współczesny świat. Różnorodność ta nie może zatem być zniesiona poprzez żadne procesy społeczno-ekonomiczne.

Współczesny regionalizm może być traktowany jako fenomen historyczny, społeczny, kulturowy, polityczny i w takich też aspektach rozważany. Konieczne wydaje się także spojrzenie na regionalizm w płaszczyźnie etycznej. Dla etyki jest on przede wszystkim fenomenem antropologicznym.⁴ Oznacza to, że regionalizm powinien być także, a może przede wszystkim widziany w perspektywie człowieka. Dla etyki osoba bowiem jest podstawowym podmiotem szeroko rozumianego życia społecznego. Mówi o tym między innymi Jan Paweł II: „Podstawą i celem porządku społecznego jest osoba ludzka... osoba ludzka jest czymś, co wyrasta ponad uwarunkowania społeczne, kulturowe i historyczne, bowiem właśnie człowiek, istota obdarzona duszą, dąży

³ Por. Jan Paweł II, *Sollicitudo Rei Socialis*. Tekst polski, Wrocław 1988, nr 15, 26, 32; tenże, *Orędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju*. Tekst polski, Warszawa 1989, p. 2, 3, 5, 6, 7.

⁴ Por. R. Lang, *Theologie der Heimat. Ein Beitrag zur Theologie der irdischen Wirklichkeit*, Salzburg 1965, s. 11—12.

do celu, który pozostaje transcendentny wobec zmiennych warunków egzystencji.”⁵ Wszystkie zatem procesy historyczne, kulturowe, społeczne i polityczne, które dotyczą społeczeństwa jako całości i poszczególnych grup, mają ostatecznie odniesienie do człowieka. Rozważając ważny problem współczesnej rzeczywistości, jakim jest regionalizm, właśnie człowieka nie można stracić z pola widzenia. Trzeba bowiem stwierdzić wprost, że regionalizm ma swoje odniesienie do podmiotowości poszczególnych grup w ramach życia społecznego, ale przez nie ostatecznie do skomplikowanej struktury osoby. Konieczne jest zatem postawienie pytania: jaka jest relacja regionalizmu do osoby ludzkiej?

1. WOKÓŁ POJĘCIA REGIONALIZMU

Regionalizm pozostaje w ścisłej relacji do osoby ludzkiej. Aby jednak w pełni wydobyć ową relację potrzebne są pewne uściślenia dotyczące samego pojęcia regionalizmu. Jest bowiem faktem bezspornym, że pojęcie to nie jest jednoznaczne, chociaż najczęściej oscyluje ono wokół działalności miłośników regionu, zmierzającej do kultywowania wielorakich wartości związanych z regionem i jego specyfiką oraz odrębnością.⁶

Etyka społeczna podejmując zagadnienie regionalizmu, ujmuje go w dwóch podstawowych wymiarach: przedmiotowym i podmiotowym. Regionalizm rozważany w aspekcie przedmiotowym uwzględnia to, co określa się pojęciem tożsamości regionalnej. Ową tożsamość wyznaczają zarówno elementy obiektywne, jak i subiektywne. Podstawowym obiektywnym wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest kultura regionalna, rozumiana jako całokształt wytworów działalności wspólnoty regionalnej, wytworów na wszystkich polach jej zbiorowego życia, to znaczy wytworów przynależnych do zewnętrznej sfery życia, a także całokształt „wytworów” o charakterze duchowym i cały sposób życia tej społeczności (etos).⁷ Kultura regionalna związana jest w ścisły sposób z określoną społecznością. To przecież społeczność regio-

⁵ Jan Paweł II, *Oroędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju 1 I 1988. Wolność religijna warunkiem pokojowego współżycia*. Tekst polski, Warszawa 1988, p. 5.

⁶ Por. J. Borzyszkowski, *Istota ruchu kaszubskiego i jego przemiany od połowy XIX wieku po współczesność*, Gdańsk 1982, s. 3; W. Gębik, *Regionalizm jako czynnik wspólnoty narodowej*, „Życie i Myśl” (1961), nr 3—4 (81—82), s. 77.

⁷ Por. *Ślązak wie, że jest Ślązakiem. Rozmowa z prof. D. Simonides, Kierownikiem Katedry Folklorystyki w WSP w Opolu*, „Gość Niedzielny”, nr 30 z 24 VII 1988, s. 1.

nalna jest podmiotem kultury. Stąd też drugim obiektywnym elementem i wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest społeczność regionalna.⁸ Wspólnota regionalna jako grupa etniczna lub etnograficzna jest nieodzownym elementem tożsamości regionalnej. Jest ona nie tylko twórcą szeroko pojętej kultury regionalnej, ale także jej nośnikiem, przekazicielem i gwarantem jej zachowania i przetrwania. W tym też sensie wyznacza ona specyfikę określonego regionu.

Istnieje wreszcie trzeci obiektywny element, który w sposób istotny warunkuje pojęcie tożsamości regionalnej. Jest nim określone terytorium regionalne, które w najgłębszej swej istocie jest nieodzowną dla wspólnoty regionalnej przestrzenią jej życia i działania.⁹ Owa przestrzeń geograficzna nie tylko warunkuje istnienie wspólnoty regionalnej, ale jest także w jakimś sensie nośnikiem kultury regionalnej.

Pojęcie tożsamości regionalnej wyznaczają nie tylko elementy obiektywne (kultura, grupa, terytorium). Stanowią je także wyznaczniki i elementy subiektywne. Jest to stwierdzenie o tyle ważne, że niektóre elementy obiektywne mogą zanikać, co faktycznie częściowo się dzieje (na przykład niektóre elementy kultury regionalnej, niekiedy także oderwanie wspólnoty regionalnej od swojego terytorium). Nie oznacza to jednak, że zanika samo pojęcie tożsamości regionalnej.¹⁰ Stąd też mówiąc o regionalizmie w wymiarze przedmiotowym, nie wolno pomijać wyznaczników subiektywnych. Ogólnie można powiedzieć, że subiektywnym wyznacznikiem tożsamości regionalnej jest SAMOŚWIADOMOŚĆ albo POCZUCIE tożsamości regionalnej.¹¹ Niekiedy używa się tu pojęcia identyfikacja. Można nawet powiedzieć, że pojęcie identyfikacji najpełniej oddaje treść owego subiektywnego wyznacznika tożsamości regionalnej. Identyfikacja ta może mieć charakter aktywnego stosunku do obiektywnych elementów tożsamości, ale może mieć tylko i wyłącznie charakter identyfikacji wewnętrznej, to znaczy samowiedzy czy samoświadomości przynależności do danego regionu i świadomości własnej odrębności wobec innych regionów.

Etyka społeczna tak właśnie widzi regionalizm w wymiarze przedmiotowym. Jest to więc zespół obiektywnych (kultura, wspólnota, terytorium) i subiektywnych (poczucie, samoświadomość,

⁸ Por. L. Bądkowski, art. cyt., s. 93.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ *Ślązak wie, że jest Ślązakiem*, art. cyt., s. 1.

¹¹ Por. *tamże*, s. 1; L. Bądkowski, art. cyt., s. 93.

identyfikacja) elementów, które składają się na pojęcie tożsamości regionalnej, to znaczy tożsamości geograficzno-społeczno-kulturowej.

Etyka społeczna rozważa regionalizm także w wymiarze podmiotowym. W tym ujęciu jest on określoną formą działalności, ale nie tylko grupy miłośników regionu, jak podkreśla się w licznych publikacjach, lecz całej wspólnoty i każdego jej członka. Jest to działalność na rzecz zarówno obiektywnych, jak i subiektywnych elementów tożsamości regionalnej, to znaczy na rzecz kultury, wspólnoty, terytorium, ale także na rzecz samego poczucia i świadomości tożsamości regionalnej. Przy czym działalność ta może mieć charakter zarówno kultywowania i zachowania elementów własnej regionalnej tożsamości, jak i ich ożywianie, rozwój, ubogacanie, a nawet propagowanie i wprowadzanie w szersze społeczeństwo.¹²

Spojrzenie na regionalizm od strony przedmiotowej i podmiotowej pozwala dopiero wydobyć najgłębszą jego istotę. Najogólniej można stwierdzić, że regionalizm jest to z jednej strony zespół obiektywnych i subiektywnych elementów stanowiących o tożsamości geograficzno-społeczno-kulturowej czy regionalnej, z drugiej zaś strony jest to szeroko rozumiana działalność na rzecz kultywowania i zachowania oraz na rzecz ożywiania i ubogacania wielorakich wartości własnego regionu.

Ta krótka charakterystyka regionalizmu w wizji etycznej jest nieodzowna i konieczna, by w pełni wydobyć i ukazać interesujący nas problem, jakim jest relacja regionalizmu do osoby ludzkiej. Można powiedzieć, że tak właśnie rozumiany regionalizm, i to zarówno w płaszczyźnie przedmiotowej, jak i podmiotowej jest w najgłębszej swej istocie kategorią aksjologiczną. Oznacza to, że jest on zespołem określonych dóbr i wartości, które pozostają w ścisłej relacji do osoby. Ową „aksjologiczność” regionalizmu należy widzieć w dwóch płaszczyznach: regionalizm jako zespół określonych wartości, które pozwalają osobie urzeczywistniać jej rozwój oraz regionalizm jako przestrzeń realizacji twórczej podmiotowości osoby.

2. REGIONALIZM JAKO ZESPÓŁ WARTOŚCI SŁUŻĄCYCH ROZWOJOWI OSOBY

Nie ulega wątpliwości, że regionalizm zarówno w płaszczyźnie przedmiotowej, jak i podmiotowej, stanowi zespół określonych

¹² Por. J. Borzyszkowski, dz. cyt., s. 3—4.

wartości. Nośnikami tych wartości są obiektywne, jak i subiektywne elementy tożsamości regionalnej, to znaczy kultura, wspólnota, terytorium, samoświadomość przynależności regionalnej. Co więcej także szeroko rozumiana działalność na rzecz własnego regionu stoi w ścisłej relacji do świata wartości. Ten świat wartości „zakodowanych” w regionalizmie pozostaje z kolei w ścisłej relacji do osoby, to znaczy, że jest on dla osoby zespołem podstawowych i istotnych wartości, które pozwalają jej w sposób autentyczny rozwijać się. Jest to pierwsza płaszczyzna aksjologicznego wymiaru regionalizmu. Trudno w jednym artykule wydobyc i szczegółowo omówić aksjologiczny wymiar regionalizmu w odniesieniu do osoby we wszystkich jego elementach. Dlatego też zostanie to zobrazowane jedynie na przykładzie kultury regionalnej, która jak wiadomo jest jednym z podstawowych elementów regionalizmu. Będziemy więc próbowali rozważyć problem: na ile kultura regionalna jest zespołem konkretnych wartości dla osoby.

Aksjologiczny wymiar kultury regionalnej wynika z jej pochodzenia. To właśnie z różnego sposobu przeżywania rzeczy, wykonywania pracy, wypowiadania się, pielęgnowania religii, kształtowania obyczajów, rozwijania nauki i sztuki, kultywowania piękna przez określoną wspólnotę regionalną jako wspólnotę osób, powstają określone warunki życia i określone formy układu dóbr życiowych. Tak powstaje dziedzictwo kultury regionalnej swoiste dla każdej ludzkiej wspólnoty.¹³ Podmiotem tej kultury jest zatem wspólnota regionalna jako wspólnota osób. Życie i działanie tej wspólnoty jest określoną formą tworzenia. Działanie to nie jest procesem anonimowej produkcji, ale osobowym działaniem, w którym wspólnota pozostawia siebie. Między wspólnotą, a owocami jej życia i działania, istnieją określone więzi osobowe, które sprawiają, że w tym, co wspólnota tworzy, pozostawia ona swój ślad, ślad ludzkiej inteligencji, mądrości, dobra i piękna. W tym właśnie wyraża się wspólnota regionalna jako podmiot kultury — tworząc rzeczywistość pozostawia siebie. Oznacza to, że kultura regionalna, jako twór wspólnoty regionalnej, jest w gruncie rzeczy odzwierciedleniem konkretnej grupy jako zespołu osób. Jest stylem życia, charakteryzującym i określającym konkretną wspólnotę regionalną.¹⁴ W tym też sensie kultura

¹³ Por. Sobór Watykański II, *Konstytucja Duszpasterska o Kościele. Gaudium et spes*, w: *Sobór Watykański II, Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Tekst polski, Poznań 1968, nr 53.

¹⁴ Por. Jan Paweł II, *Oroędzie na XXII Światowy Dzień Pokoju 1 I 1989*, dz. cyt., nr 7.

regionalna jest sama w sobie nośnikiem tych wartości, które pozostawia w niej wspólnota regionalna jako jej podmiot. Aksjologicznego wymiaru kultury regionalnej nie zrozumie się bez tego podstawowego twierdzenia, że wspólnota regionalna jest właśnie jej podmiotem. Kultura regionalna nie jest bowiem anonimowym produktem. Jeśli jest ona nośnikiem wartości to tylko dlatego, że tworzy ją wspólnota osób, i że kultura jest zasadniczo odbiciem tych wartości, które wspólnota rzeczywiście sobą reprezentuje.¹⁵

Jeśli przyjąć, że kultura regionalna, która jest wynikiem życia i działania wspólnoty regionalnej, jest jedna w swej istocie, ale wieloraka w swoich przejawach i formach, to można w niej wyróżnić kilka zasadniczych płaszczyzn: kulturę typowo materialną, intelektualną, religijną, moralną, społeczną, estetyczną.¹⁶

Wyakcentowanie tych płaszczyzn jest istotne o tyle, że pozwala zrozumieć, iż tak, jak wiele jest płaszczyzn w kulturze regionalnej, tak też wiele jest płaszczyzn wartości, których kultura ta jest nośnikiem. Nie wglębiając się w szczegółowe analizy ani samej kultury regionalnej, ani samych wartości, można stwierdzić ogólnie, że kultura regionalna jest bez wątpienia nośnikiem takich wartości jak: wartości materialne, intelektualne, moralne, społeczne, religijne, estetyczne. Są to wartości podstawowe kultury regionalnej. Wszystkie one wzięte łącznie tworzą świat kultury regionalnej. Mówiąc jeszcze inaczej, wszystkie one niejako „zakodowane” są w szeroko rozumianej kulturze regionalnej i utrwalone w poszczególnych jej elementach, takich jak: literatura, całokształt twórczości artystycznej, religia, moralność, obyczaje. Konkludując należy stwierdzić, że cała kultura regionalna, jako organiczna całość i jedność poprzez poszczególne swe elementy, jest jednym wielkim nośnikiem wartości.¹⁷

W tym miejscu rodzi się podstawowe pytanie: jak mają się ostatecznie do osoby „zakodowane” w kulturze wartości? Inaczej: co dają te wartości osobie ludzkiej? Jest to najistotniejszy element aksjologicznego wymiaru kultury regionalnej — wpływ wartości na osobę.

¹⁵ Por. S. Z. J. Zdybicka, *Religia a osobowy model kultury*, w: *W kierunku religijności*, pr. zb. pod red. bpa B. Bejze, Warszawa 1983, s. 287—288.

¹⁶ Por. H. Wistuba, *Człowiek, kultura, znaki czasu*, Olsztyn 1981, s. 96.

¹⁷ Por. W. Gębik, art. cyt., s. 84.

Bezpośrednim światem istnienia osoby jest świat wartości własnej kultury regionalnej. Na ten właśnie świat człowiek otwiera się. Oznacza to, że nie tylko styka się z tymi wartościami, ale przede wszystkim przyswaja je. Tu tkwi istota problemu — kultura, która jest nośnikiem wielorakich wartości, oddziałuje na człowieka. Oddziaływanie to idzie w dwóch kierunkach.

Przede wszystkim wartości własnej kultury kształtują osobę. Używa się tu także innych określeń, a mianowicie, że kultura regionalna tworzy człowieka, doskonali go, pozwala mu bardziej stawać się człowiekiem.¹⁸ W gruncie rzeczy wszystkie te określenia dotyczą w najgłębszej swej istocie problemu rozwoju człowieka jako osoby. Wielorakie wartości kultury regionalnej (tej najbliższej, w której człowiek rodzi się) nie tylko stwarzają właściwą przestrzeń rozwoju osoby jako członka tej konkretnej wspólnoty, ale tego rozwoju w jakimś sensie dokonują. Ponieważ, jak wspomnieliśmy, są to wartości różne i wielorakie, można powiedzieć, że oddziałują one i dokonują ostatecznie wielopłaszczyznowego rozwoju osoby. Wpływają więc na integralny jej rozwój. Dotykamy tu zagadnienia istotowo ważnego, jakim jest zagadnienie integralnego rozwoju. Wiadomo, że tylko integralny rozwój jest pełnym rozwojem człowieka jako osoby. Chodzi zatem zarówno o rozwój w płaszczyźnie biologicznej, a także intelektualnej, duchowej, moralnej, religijnej. Człowiek świadomie dążący do pełnego rozwoju, musi z konieczności zaangażować się w świat wielorakich wartości, które odpowiadają istotowo poszczególnym płaszczyznom rozwojowym. Ponieważ kultura regionalna, jak stwierdziliśmy wcześniej, jest nośnikiem wielorakich wartości, przy czym są to wartości najbliższe człowiekowi, można powiedzieć, że właśnie one w sposób zdecydowany i istotny oddziałują na człowieka, dokonując jego rozwoju. Są to te wartości, które kształtują świadomość osoby i jej sposób myślenia; uobecniają całokształt prawd religijnych; kształtują świadomość moralną osoby w formie przekonań moralnych, motywacji, uznawanych i akceptowanych postaw; kształtują wreszcie całokształt duchowej sfery człowieka. Można zatem powiedzieć, że wartości kultury regionalnej stwarzają człowiekowi przestrzeń właściwego jego rozwoju we wszystkich wymiarach pełnej osobowości, a więc w płaszczyźnie prawdy (rozwój intelektualny), piękna (rozwój duchowy), dobra (rozwój moralny), świętości (rozwój religijny).¹⁹ W tym też sensie zrozumiałe i czy-

¹⁸ Por. S. Z. J. Zdybicka, art. cyt., s. 288.

¹⁹ Por. tamże; K. Sopuch, *Bezcenny skarb — region*, „Życie i Myśl” (1961), nr 3—4 (81—82), s. 108.

telne są słowa Jana Pawła II, że kultura regionalna jest szkołą dokonującą rzetelnego i uczciwego rozwoju osoby.²⁰ Chodzi tu o to, co papież na innym miejscu nazwie humanizacją. Pojęcie to oznacza pełny rozwój człowieka, taki który dokonuje się we wszystkich dziedzinach rzeczywistości. Chodzi po prostu o rozwój harmonijny, w którym wszystkie sfery przynależności osoby ludzkiej wzajemnie się przenikają.²¹ Wartości bowiem, o których tu mówimy nie dotyczą ani samego ducha, ani samego ciała. Dotyczą całej bogatej rzeczywistości, a to ostatecznie oznacza właściwe podłoże, grunt, ale i przyczynę rozwoju osoby w zakresie jej integralnego i pełnego człowieczeństwa i każdego ludzkiego wymiaru. Zasadniczym zatem celem wartości „zakodowanych” w kulturze jest doskonalić byt ludzki i zapewnić mu konieczne środki do rozwoju jego indywidualnego i społecznego charakteru.

Wartości kultury regionalnej nie tylko kształtują osobę, ale także ją wychowują. Wiadomo bowiem, że kultura regionalna jest także wielkim nośnikiem wartości etyczno-moralnych. Stwarzają one osobie przestrzeń jej etycznego wychowania w płaszczyźnie kształtowania sumienia i konkretnego moralnego zachowania i działania.²² Można zatem powiedzieć, że kultura regionalna pełni w procesie moralnego wychowania osoby funkcję poznawczo-motywową, to znaczy ukazuje właściwie wartości etyczne i motywacje etycznego zachowania, oraz funkcję modelowo-wzorcową, to znaczy dostarcza modeli etycznego zachowania. Te właśnie funkcje pozwalają ostatecznie człowiekowi ukształtować całokształt moralnych postaw i zachowań w odniesieniu do wspólnoty, innych ludzi, samego siebie, a także otaczającego świata.²³

Ostatecznie cały proces oddziaływania wartości rodzimej kultury na osobę można oddać twierdzeniem, że kultura regionalna uczy i wychowuje człowieka.

Pokazaliśmy w ogromnym skrócie, na ile regionalizm jest zespołem określonych wartości, które pozwalają osobie urzeczy-

²⁰ Por. Jan Paweł II, *Do młodzieży. Gniezno — Wzgórze Lecha 3 VI 1979*, w: Jan Paweł II, *Nauczanie społeczne*, t. 1, *Pielgrzymka do Polski*, Warszawa 1982, s. 41.

²¹ Por. Jan Paweł II, *W dziele kultury Bóg zawarł przymierze z człowiekiem. Przemówienie do przedstawicieli świata kultury. Rio de Janeiro 1 VII 1980*, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, Rzym 1986, s. 82—83.

²² Por. ks. J. St. Pasierb, *Szkice o kulturze*, Pelplin 1982, s. 34.

²³ Por. S. Z. J. Zdybicka, *Rola religii w tworzeniu cywilizacji miłości*, w: Jan Paweł II, *Wiara i kultura*, dz. cyt., s. 24—25.

wistniać się w rozwoju. Pokazane to zostało tylko i wyłącznie przez wyakcentowanie jednego elementu regionalizmu, jakim jest kultura regionalna. Także inne elementy, jak chociażby wspólnota regionalna, terytorialna, a także samoświadomość tożsamości regionalnej są istotnymi nośnikami wartości. Uwzględnić tu trzeba także regionalizm w płaszczyźnie podmiotowej, a mianowicie szeroko rozumianą działalność na rzecz tożsamości regionalnej, która to działalność ma także aksjologiczny wymiar. Aksjologiczność regionalizmu wyraża się zatem przede wszystkim w fakcie, że we wszystkich swych płaszczyznach i elementach jest on nośnikiem wielorakich i istotnych dla osoby wartości, które pozwalają osobie rozwijać się i urzeczywistniać na miarę osobowej godności.

3. REGIONALIZM JAKO PRZESTRZEŃ REALIZACJI TWÓRCZEJ PODMIOTOWOŚCI

Regionalizm jako kategoria aksjologiczna wyraża się nie tylko w całokształcie wartości umożliwiających osobie jej rozwój. Jest on także dla osoby właściwą przestrzenią realizacji jej twórczej podmiotowości. Jest to druga płaszczyzna aksjologicznego wymiaru regionalizmu.

Każda osoba ludzka jest określonym bytem podmiotowym i posiada jako byt świadomość swej podmiotowości. Podmiotowość oznacza z jednej strony możliwość życia w pełni ludzkim życiem, które jest godne człowieka jako osoby, z drugiej zaś strony, możliwość działania rozumianego jako realizację swej twórczej wolności. Tak rozumiana podmiotowość sama z siebie domaga się „stworzenia” właściwej osobie przestrzeni w pełni ludzkiego życia i działania, to znaczy określonej płaszczyzny suwerenności. Regionalizm wydaje się taką właśnie przestrzeń stwarzać.

Regionalizm w płaszczyźnie przedmiotowej rozumiany jako tożsamość regionalna stwarza właściwą osobie przestrzeń jej istnienia i życia w pełni ludzkim życiem. Jeśli w tym miejscu mówimy o życiu w pełni ludzkim, to nie chodzi o możliwość zaspokojenia wszystkich bez wyjątku potrzeb, ale o zaspokojenie potrzeby podstawowej, jaką jest fakt, że człowiek musi czuć się w pełni sobą. Chodzi zatem o podkreślenie prawdy, że człowiek żyje w pełni ludzkim życiem wtedy, gdy nie czuje się zagubiony w szeroko pojętej masowości i anonimowości, kiedy nie jest przedmiotem procesów toczącej się historii, ale wówczas kiedy w pełni jest podmiotem tego wszystkiego, co stanowi jego co-

dziennosc. Mowiac jeszcze inaczej, wtedy, gdy wie, kim jest w najglębszej swej istocie i ku czemu zdąza.²⁴ Tę przestrzeń tak rozumianego w pełni ludzkiego życia stanowiącego pierwszy wymiar twórczej podmiotowości, stanowić może zarówno kultura regionalna, jak i wspólnota i terytorium regionalne.

Kultura regionalna pozwala człowiekowi „poruszać” się w świecie wartości. Nie są to wartości „mijakie”, rozumiane jako dalekie, nieskonkretyzowane, nieprzekonywujące. Wartości, które niesie ze sobą kultura regionalna są dla osoby wartościami konkretnymi i co najważniejsze bliskimi przez sam fakt urodzenia i pochodzenia. Co więcej, osoba stykając się z nimi, żyjąc w ich przestrzeni, interioryzuje je jako wartości własne i najbliższe, zawierające określoną treść, łatwiej niż wartości „dalekie”. Doświadczenie etyczne uczy, że człowiek rzucony w świat „dalekich” i mało konkretnych wartości, nie potrafi do końca życia dokonać ich interioryzacji, a tym samym ukształtować świat własnych wartości. A ponieważ człowiek dopiero wtedy zaczyna doświadczać, że jest sobą, odpowiedzialnym podmiotem, kiedy ukształtuje świat własnych wartości, jest rzeczą oczywistą, że kultura regionalna stwarza taką właśnie szansę, poprzez „zakodowane” w niej wielorakie wartości.²⁵ Tu w świecie tych wartości, które zostały człowiekowi dane, i które zinterioryzował, doświadcza on, że jest w pełni sobą — podmiotem odpowiedzialnym za swoje decyzje i wybory.

Podobnie jak kultura, także i wspólnota regionalna stwarza człowiekowi tę przestrzeń życia, w której czuje się on sobą w sposób rzeczywisty. Zagubienie bowiem w masie, prowadzi nieuchronnie do anonimowości, a tym samym do utraty poczucia własnej podmiotowości. Tylko w ramach konkretnej wspólnoty, a taką jest między innymi wspólnota regionalna, człowiek czuje się w pełni sobą. Doświadcza on bowiem siebie jako osoby tylko i wyłącznie w konkretnych relacjach do drugiego człowieka i do wspólnoty ludzkiej. Człowiek bowiem nie jest ani bytem anonimowym, ani „samotną wyspą”. Musi on pozostawać w określonych relacjach międzyludzkich. To właśnie konkretna, a nie anonimowa wspólnota, a taką zawsze jest wspólnota regionalna, pozwala osobie kształtować więzi społeczne, wzajemne kontakty i międzyludzkie relacje. Można powiedzieć jeszcze inaczej — tylko doświadczenie konkretnej wspólnoty pozwala osobie odkry-

²⁴ Por. L. Bądkowski, art. cyt., s. 95.

²⁵ Por. A. Klasik, art. cyt., s. 1; L. Bądkowski, art. cyt., s. 95.

wać etyczne ramy faktu, że ludzie łączą osobowe relacje. One ostatecznie pozwalają doświadczać swej podmiotowości.²⁶

Wreszcie także terytorium jako obiektywny element regionalizmu, stwarza osobie możliwość właściwego osobie życia. Jest to bowiem zawsze konkretna przestrzeń, w której człowiek czuje się „u siebie”. Jest to zawsze jego dom. Człowiek zaś aby czuł się w pełni sobą musi mieć doświadczenie własnego domu.²⁷

Podobnie także samoświadomość jako subiektywny element tożsamości regionalnej ma niebagatelne znaczenie w rozważanym przez nas problemie podmiotowości. Samoświadomość w formie zarówno aktywnej, jak i wewnętrznej identyfikacji pozwala człowiekowi ratować jego własną tożsamość. Człowiek dopiero w atmosferze poczucia przynależności do konkretnej wspólnoty, identyfikacji z określoną kulturą, ostatecznie odkrywa kim jest i jakie są jego „korzenie” w wielkiej wspólnocie ludzkiej. Pomijając głębsze analizy, można skonkludować, że regionalizm w płaszczyźnie przedmiotowej daje konkretnej osobie szansę życia w pełni ludzkim życiem. Raz jeszcze podkreślmy, że nie chodzi o zaspokojenie wszystkich potrzeb, ale tej podstawowej, że człowiek doświadcza siebie jako podmiotu, a nie przedmiotu zagubionego w masowości i anonimowości.

Powiedziane zostało, że pełna podmiotowość osoby to także możliwość działania na miarę osoby, to znaczy działalność rozumiana jako realizacja twórczej wolności. Tę twórczą wolność jako atrybut podmiotowości osoby stwarza z kolei regionalizm w płaszczyźnie podmiotowej. Określiliśmy go jako szeroką działalność na rzecz wartości i dóbr własnego regionu. Wiadomo, że działalność człowieka może być wielorako warunkowana: nakazem, potrzebą życia, koniecznością przetrwania. Człowiek jednak z natury jest istotą dynamiczną i w tej dynamice manifestuje się jego podmiotowość. Stąd też można powiedzieć, że człowiek jest czynny nie tylko dlatego, że zmusza go do tego środowisko, i nie tylko dlatego, że musi żyć, ale ze względu na dynamizm swej natury, na elementarną potrzebę manifestowania samego siebie. Będzie on zatem poszukiwał sensownego wymiaru dla tej dynamiki. Regionalizm w wymiarze podmiotowym, który jest określoną formą działania i to działania, do

²⁶ Por. L. Bądkowski, art. cyt., s. 95.

²⁷ Por. S. Pestka, *Kaszubskie korzenie i słupski tygiel*, „Pomerania. Miesięcznik Społeczno-Kulturalny” Gdańsk (1988), nr 10, s. 1—4.

którego człowiek nie jest determinowany jest szansą urzeczywistnienia twórczej wolności.

W ten sposób etyka widzi w regionalizmie szansę realizacji przez osobę jej podmiotowości. W atmosferze regionalizmu człowiek bowiem z jednej strony żyje w pełni ludzkim życiem, to znaczy ciągle doświadcza swej podmiotowości, z drugiej zaś strony ciągle ją realizuje poprzez działanie.

W podsumowaniu niniejszych refleksji należy stwierdzić, że w świetle nauczania społecznego Kościoła, regionalizm stanowi dla osoby istotne dobro. Jest on kategorią aksjologiczną, stwarzającą osobie szansę i możliwość pełnego urzeczywistnienia się w rozwoju oraz szansę realizacji jej twórczej podmiotowości. Jest to zatem to dobro, które pozwala człowiekowi być w pełni wartością w szeroko rozumianym życiu społecznym. Biorąc pod uwagę taką wartość regionalizmu dla osoby, etyka społeczna formułuje ostatecznie prawo osoby do regionalizmu, kwalifikując go jako jedno z podstawowych praw człowieka. Podstawą tego prawa jest godność osoby. Domaga się ona zarówno możliwości urzeczywistnienia w rozwoju, jak i zachowania własnej podmiotowości. Jeśli zatem regionalizm stwarza taką szansę, należy uznać go za dobro, do którego człowiek ma naturalne i niezbywalne prawo.

W tym miejscu zrodzić się może wątpliwość, czy „pochwała” regionalizmu nie prowadzi do separatyzmu i nacjonalizmu. Jest to kwestia domagająca się szerszego omówienia. Tu należy jedynie podkreślić, że właściwie pojęty regionalizm nie stoi w sprzeczności ani z jednością społeczeństwa, ani z dobrem wspólnym, ani też ze społeczną integracją. Różnorodność bowiem nie oznacza przekreślenie jedności i międzyludzkiej solidarności.

H. Skorowski